

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) www.economy.nauka.com.ua | № 9, 2020 | 24.09.2020 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.9.62](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.9.62)

УДК 33:338:338.2:338.24

Н. В. Бахур,

*головний консультант сектору регіональних стратегій центру регіональних досліджень,
Національний інститут стратегічних досліджень
ORCID ID: 0000-0003-3025-6763*

ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ ТА ГРОМАД ПРИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

N. Bakhur

*chief consultant Sector of Regional Strategies Center for Regional Studies,
The National Institute for Strategic Studies*

TOOLS OF FINANCIAL STIMULATION OF DEVELOPMENT OF REGIONS AND HROMADAS DURING DECENTRALIZATION

У статті досліджено інструменти фінансового стимулювання громад та регіонів при децентралізації, а також їх вплив на розвиток громад та регіонів. Однією з важливих проблем становлення ринкової економіки на засадах інтеграції в європейський простір є диференціація соціального та економічного розвитку регіонів.

Для підвищення ефективності розвитку регіонів та громад на основі використання фінансових інструментів, громадам запропоновано застосовувати індивідуальний підхід до вибору механізмів фінансування свого розвитку. Для забезпечення ефективного наповнення дохідної частини бюджету додатковими фінансовими ресурсами в кожній ОТГ має бути запроваджена власна модель залучення додаткових фінансових ресурсів та інвестицій для реалізації проєктів розвитку. Також необхідно приділяти увагу тим джерелам фінансування місцевого розвитку, які можуть використовуватися багаторазово.

The article examines the tools of financial incentives for hromadas and regions in decentralization, as well as their impact on the development of hromadas and regions. One of the important problems of market economy formation on the basis of integration into the European space is the differentiation of social and economic development of regions. Financial resources are one of the most important components of hromadas life. Due to the improvement of the social and economic situation of hromadas, the results of decentralization are manifested. This is primarily manifested in an increase in revenues from revenue sources. Transfers are the main sources of filling the revenue base of local budgets. Most intergovernmental transfers are aimed at equalizing the social and economic development of the regions. The amount of financial resources available to local authorities (including intergovernmental transfers) has been growing steadily. During 2019, local budget revenues increased in all regions.

To increase the effectiveness of regional and hromadas development through the use of financial instruments, hromadas are encouraged to apply an individual approach to the choice of mechanisms for financing their development. To ensure the effective filling of the revenue side of the budget with additional financial resources in each united territorial hromada should be

introduced its own model of attracting additional financial resources and investments for the implementation of development projects. Attention should also be paid to those sources of local development funding that can be used repeatedly.

Credit programs are one of the tools of financial incentives. Today in Ukraine there is a state program "Loans 5-7-9%" to support the development of small and medium enterprises in the regions. 18 banks acted as partners of the program. Hromadas also have the opportunity to participate in the following ongoing grant programs. According to the State Enterprise "Ukrainian Institute of Intellectual Property", today there are about 350 thousand enterprises in Ukraine, but no more than 5 thousand participate in grant programs.

Ключові слова: *децентралізація; податки; фінанси; інструменти; інвестиції.*

Key words: *decentralization; taxes; finance; instruments; investments.*

Постановка проблеми. Надзвичайно актуальним питанням є стимулювання розвитку регіонів, посилення фінансової спроможності громад при децентралізації. Незважаючи на те, що обсяг власних фінансових ресурсів громад збільшується з кожним роком, більшість громад в Україні залишаються дотаційними (за показником рівень дотаційності місцевих бюджетів за підсумками діяльності 806 громад за 2019 рік, найменш залежними від дотацій з державного бюджету є громади – міста обласного значення – серед 27 таких ОТГ найвищий рівень дотаційності становить лише 9,1 %) [12], то для зміцнення їх фінансової спроможності, необхідним є пошук додаткових джерел фінансування для реалізації програм та проєктів розвитку в регіонах та громадах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо фінансового стимулювання регіонів та громад в умовах децентралізації постійно перебувають у полі зору науковців. Досліджуваній проблематиці присвячені праці таких вчених: З. Варналія [2], О. Падалки [13], Є. Кузькіна [8], Т. Бондарук [1], І. Луїної [9], С. Давиденко [4], І. Чугунова [19] та інших.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідити інструменти фінансового стимулювання громад та регіонів при децентралізації, а також їх вплив на розвиток громад та регіонів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Фінансові ресурси – один із надзвичайно важливих компонентів життєдіяльності громад. Через покращення соціально-економічного становища громад проявляються результати децентралізації. Це, насамперед, проявляється у збільшенні обсягів надходжень коштів від дохідних джерел. Індикатором є також зростання кількості програм та проєктів, що реалізуються за кошти Державного фонду регіонального розвитку, доступності послуг. В цілому, покращення соціально-економічного становища громад проявляється в покращенні місцевої інфраструктури.

Механізми фінансування розвитку ОТГ поділяють на бюджетні, інвестиційні, грантові, кредитні.

Трансферти є основними джерелами наповнення доходної бази місцевих бюджетів. Наявність трансфертів пояснюється браком власних коштів органів місцевого самоврядування, а також нестабільністю надходжень до місцевих бюджетів. Здебільшого міжбюджетні трансферти спрямовуються на вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів. Урядом, згідно з бюджетним законодавством, станом на 01.08.2020 забезпечено перерахування міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам в обсязі 85 086,8 млн. грн., що складає 95,4% від передбачених розписом асигнувань на січень-липень 2020 року, зокрема: базова дотація перерахована в сумі 7 748,2 млн. грн. або 100,0% до розпису асигнувань; медична субвенція перерахована в сумі 14 582,8 млн. грн. або 100,0% до розпису асигнувань освітня субвенція перерахована в сумі 49 513,9 млн. грн. або 100,0% до розпису асигнувань [7].

Обсяги фінансових ресурсів, які перебувають у розпорядженні місцевих органів влади (враховуючи міжбюджетні трансферти), постійно зростали. Протягом 2019 року збільшилися доходи місцевих бюджетів в усіх регіонах. Так, до загального фонду місцевих бюджетів за 2019 рік надійшло 275 млрд. грн., або 101,9 відсотка до річного обсягу надходжень, затвердженого місцевими радами. Порівняно з відповідним періодом 2018 року надходження збільшилися на 41,1 млрд. грн., або на 17,6 відсотка [3]. Згідно довідки Мінфіну щодо стану виконання місцевих бюджетів, протягом січня-липня 2020 року до місцевих бюджетів України надійшло 155842,1 млрд. грн. (без урахування міжбюджетних трансфертів). Приріст надходжень до загального фонду проти січня-липня минулого року (у співставних умовах та без урахування територій, що не підконтрольні українській владі) склав 2,1 % або +3 248,3 млн. грн. Темп приросту фактичних надходжень податку на доходи фізичних осіб (далі-ПДФО) за січень-липень 2020 становить 4,1 відсотка. Із 16 регіонів, що мають темпи приросту ПДФО вищі за середній показник по Україні, 5 регіонів забезпечили приріст понад 6%. Найнижчий приріст мають Волинська, Донецька, Полтавська, Закарпатська області та м. Київ. Надходження плати за землю становили 16 752,6 млн. грн., приріст надходжень проти січня-липня минулого року становить -10,8%, або на – 2 028,4 млн. грн. менше, найнижчий приріст по Україні мають Дніпропетровська (-24,0%) область та м. Київ (-

20,0%). Фактичні надходження податку на нерухоме майно за січень-липень 2020 року склали 3 506,2 млн грн, приріст надходжень проти січня-липня минулого року становить 12,2 % або на 380,9 млн. грн. більше. Надходження єдиного податку за січень-липень 2020 року склали 21 120,8 млн. грн., приріст надходжень проти січня-липня минулого року становить 8,6 %, або на 1 664,0 млн. грн. більше [7]. У 2017 році доходи областей та районів на душу населення зросли набагато стрімкіше, ніж доходи міст обласного значення, тоді як доходи ОТГ на 1 особу переживали стагнацію. У 2018 році ОТГ стали лідерами за темпом зростання доходів на 1 особу.

У 2019 році порівняно з 2014 роком зросла державна підтримка місцевого та регіонального розвитку. Так, наприклад протягом даного періоду збільшувались обсяги фінансування Державного фонду регіонального розвитку (2015 р. – 2,9 млрд. грн., 2019 р. – 7,7 млрд. грн.) субвенції на інфраструктуру ОТГ (2016 р. – 1,0 млрд. грн., 2019 р. – 2,1 млрд. грн.) Однак, у 2020 році обсяг фінансування зменшився порівняно з 2019 роком і склав 4,9 млрд. грн. (-2,8 млрд. грн.), а також на соціально – економічний розвиток направлено 1,7 млрд. грн. [10].

Державний фонд регіонального розвитку (далі ДФРР) може стати одним із потужних інструментів у розвитку громад та регіонів. Для цього необхідним є усунення недоліків організаційного та економічного характеру у його функціонуванні. Основні недоліки функціонування ДФРР [20, С. 4-6]:

1. Стабільне домінування проєктів соціального спрямування, що не створює інвестиційну основу для подальшого розвитку економіки регіонів.
2. Неврахування у формулі розподілу коштів ДФРР соціально-економічного становища території. Чинна формула розподілу коштів ДФРР залежить лише від показника валового регіонального продукту, має спрямованість на вирівнювання диспропорцій, вимірних даним показником, інші ж показники розвитку території залишаються поза увагою. У формулі розподілу коштів ДФРР не врахується соціально-економічне становище територій.
3. Непрогнозованість обсягу коштів ДФРР внаслідок скасування залежності від обсягу загального фонду Державного бюджету України.
4. Неузгодженість у часі процедур планування і виділення коштів на реалізацію проєктів з ДФРР.
5. Недотримання регіональними комісіями з оцінки та проведення попереднього конкурсного відбору інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку та проєктів - переможців «Всеукраїнського громадського бюджету», що можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку (далі – регіональні комісії) та місцевими державними адміністраціями умов відбору інвестиційних програм і проєктів та термінів їх подання на розгляд Мінрегіону.
6. Посилення адміністративних та політичних важелів впливу на відбір проєктів, відсутність консультацій із жителями громад.

За період з 2015 року, коли було ухвалено нормативно-правову базу відбору та реалізації проєктів і визначено порядок використання коштів з ДФРР, обсяги фінансування за рахунок коштів цього фонду значно зросли, проте в структурі видатків Державного бюджету України вони все ще менші, ніж визначено чинним законодавством (1 %). Так, у 2020 р. (після квітневого перегляду) обсяг фонду склав 0,9 % від надходжень Державного бюджету України (4,9 млрд. грн.), для порівняння: у 2015 році на видатки ДФРР було направлено 0,5 % від надходжень до загального фонду Державного бюджету України. Станом на серпень поточного року, розпорядниками коштів було використано менше третини коштів фонду – 1,2 млрд. грн. (24,5 %), з них спрямовано: 0,2 млрд. грн. на капітальний ремонт об'єктів; 0,4 млрд. грн. – будівництво об'єктів; 0,6 млрд. грн. – реконструкцію об'єктів. Починаючи з 2015 року, зменшилась кількість проєктів (при цьому більшість з них не завершено). Так, якщо у 2015 році було затверджено 836 проєктів (завершено 532), то у 2020 році реалізується лише 461 проєкт (дані наведено у таблиці 1). Дана ситуація пояснюється відсутністю пропозицій від регіонів та невідповідністю поданих проєктів встановленим вимогам [21].

Таблиця 1.
Інформація щодо реалізації проєктів ДФРР

Роки	Кількість проєктів	Кількість завершених проєктів	% завершення від загальної кількості проєктів
2015	876	532	60,7
2016	810	502	61,9
2017	803	401	50,0
2018	806	806	100,0
2019	707	дані відсутні	дані відсутні
2020	461	-	-

[Складено автором за даними Рахункової Палати України та проєкту «Децентралізація»]

У 2019 році за рахунок коштів ДФРР в Україні розпочалася реалізація проєктів-переможців «Всеукраїнського громадського бюджету». Восени 2018 р. Верховна Рада внесла зміни до бюджетного кодексу — Державний фонд регіонального розвитку отримав 500 мільйонів гривень для реалізації проєктів громадян на обласному рівні. Тепер області самостійно визначають пріоритетні проєкти розвитку, на які варто спрямувати фінансування. А взяти участь у розподілі коштів та розвитку областей можуть усі громадяни України. Механізм цієї програми залучає громадян до розподілу коштів держбюджету: активісти пропонують проєкти, визначають найбільш пріоритетні шляхом електронного голосування та контролюють реалізацію проєктів-переможців.

Проекти-переможці «Всеукраїнського громадського бюджету» – це стартапи, які будуть реалізовуватися в громадах за рахунок співфінансування від ДФРР і місцевих бюджетів у розмірі 10% [18].

Водночас кожна ОТГ має унікальний набір можливостей та проблем, тому мусить застосовувати індивідуальний підхід до вибору механізмів фінансування свого розвитку.

Для забезпечення ефективного наповнення дохідної частини бюджету додатковими фінансовими ресурсами в ОТГ має бути запроваджена власна модель залучення додаткових фінансових ресурсів та інвестицій для реалізації проєктів розвитку.

Позитивним аспектом реформи міжбюджетних відносин є щорічне збільшення інвестиційних ресурсів місцевих бюджетів. У 2019 році обсяг капітальних видатків становив 99,8 млрд. грн., що на 8,7 млрд. грн., або на 9,5 відсотка більше порівняно з відповідним періодом 2018 року. Частка капітальних видатків у загальному обсязі видатків місцевих бюджетів (загальний та спеціальний фонд разом) збільшилась проти 2018 року на 1,6 відсотка та становить 17,6 відсотка (для порівняння: у 2016 — 2017 роках частка капітальних видатків становила 15,0 відсотків, у 2015 році — 11,5 відсотка, а у 2013 — 2014 роках — лише 6,5 та 6,2 відсотка відповідно) [3].

Не всі громади, на сьогодні, застосовують такий інструмент залучення інвестицій як інвестиційний паспорт громади, оскільки не мають досвіду, з його створення. Для цього, необхідною є допомога Мінрегіону, у вигляді розробки та затвердження Методичних рекомендацій, інструкції зі створення інвестиційного паспорта громади. Доцільним є розміщення такого роду паспортів на сайтах громад, із повною інформацією щодо розташування громади, детальними описом наявних ресурсів, туристичних маршрутів, пам'яток архітектури, наявністю відповідних фахівців, переліком можливих пропозицій стосовно проєктів, програм і т.і., тобто тієї важливої та необхідної інформації, що допоможе залучити інвестора в кожен регіон.

Треба зазначити, що разові джерела (наприклад, приватизація комунального майна) швидко вичерпуються і не забезпечують сталості фінансування потреб у сфері місцевого соціально-економічного розвитку. Тому увага має приділятися тим джерелам фінансування місцевого розвитку, які можуть використовуватися багаторазово, тим більше регулярно [15].

Ще одним інструментом фінансового стимулювання є кредитні програми. Сьогодні в Україні діє державна програма «Кредити 5-7-9%» для підтримки розвитку малого та середнього підприємництва (МСП) в регіонах. Партнерами програми виступили 18 банків. За даними онлайн - конференції «Місцевий бізнес в умовах коронакризи: можливості та підтримка» (проводилась в період з 27.07-29.07.2020 р. за підтримки ASPEN INSTITUTE KYIV) станом на 24.07.2020 р. за умовами вказаної програми, було видано 1446 кредитів на суму 2,4 млрд. грн., з них: 749 млн. грн. – інвестиційні кредити, 15 млн. грн. – на погашення обігових коштів. Доцільним є впровадження та виконання програм фінансової підтримки мікро- та малого підприємництва шляхом надання доступних кредитів, з боку органів державної влади, оскільки це стимулює розвиток бізнесу в регіонах, і в громадах, особливо актуальним дане питання є в умовах коронакризи.

Одним із шляхів пошуку коштів на розвиток проєктів виступають краудсорсинг та краудфандинг. В якості інструменту вирішення місцевих проблем, що стоять перед органами місцевого самоврядування, можливо використовувати методологію краудсорсингу. Термін “краудсорсинг” (crowdsourcing) уперше був введений в 2006 р. Джеффом Хау та Марком Робінсоном і означає, що пошук рішень здійснюється за допомогою використання колективного розуму (праці) натовпу (crowd) на принципах аутсорсингу (outsourcing), який передбачає передачу частини бізнес процесів на виконання третіми особами. Іншими словами, краудсорсинг – це використання потенціалу великої кількості людей для вирішення різних завдань [17, С. 176]. Лідерами залучення широких мас до співпраці залишаються бренди Procter & Gamble, Unilever, Nestlé, PepsiCo та Johnson & Johnson. Найвідоміші приклади краудсорсингу у світі це «Вікіпедія» та Майкрософт. Краудсорсинг використовують навіть на державному рівні. Наприклад, Ісландія представила конституцію, написану з використанням краудсорсингу. Обговорення конституції проходило на сторінці соціальної мережі Facebook. Основною ідеєю застосування краудсорсингу на рівні територіальних громад є припущення, що на певній території проживають творчі люди, які можуть об'єднувати ідеї, вирішувати проблеми, проводити дослідження і координувати дії. Здебільшого ці люди – ентузіасти і патріоти, вони витрачають свій час, не чекають винагороди і отримують моральне задоволення від практичного втілення своєї ідеї. Суть алгоритму здійснення краудсорсингу зводиться до того, що коли у окремого громадянина виникає якась проблема, він, замість того, щоб звертатися до місцевих органів влади, описує її на якомусь майданчику (наприклад, на офіційному сайті органів місцевого самоврядування) [17, С. 179]. Впровадження краудсорсингу відкриває для підприємств нові можливості розробки і прийняття ідей та інновацій. Наприклад, в Україні існує найбільша краудфандингова платформа Na-Starte, яка допомагає знайти кошти для фінансування стартапів, комерційних і суспільно-соціальних проєктів, бізнес-ідей. В Україні науковці аналізують дану термінологію, яка запропонована європейським та американськими дослідниками та практиками. Необхідною є розробка методологічних підходів до визначення понять «краудсорсинг» та «краудфандинг» в Україні та написання робіт, присвячених даному питанню. Крім того, застосування краудфандингу зазначено у Переліку завдань з реалізації Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року, виконання яких передбачено іншими стратегічними та програмними документами, які прямо чи опосередковано впливають на розвиток малого та середнього підприємництва: пункт 12. Використання можливостей венчурного капіталу, залучення коштів неформальних інвесторів (бізнес-ангелів), добровільне об'єднання

ресурсів для фінансування проектів (краудфандинг) (додаток до розпорядження Кабміну від 10.05.2018 р. №292-р.).

Міжмуніципальне співробітництво є одним із ефективних інструментів розвитку громад та регіонів. За даними Реєстру договорів про співробітництво територіальних громад (сайт Мінрегіону), станом на 28.08.2020 р. було укладено 620 договорів. До прикладу, на Рівненщині ГО "Агенція розвитку громад "Інтонія ЗМІН" (Смизька ОТГ) та ГО "Агенція місцевого розвитку Дубенщини" підписали меморандум про співпрацю, щоб реалізовувати спільні проекти для розвитку молоді [11]. Часто між громадами укладаються договори, що стосуються поводження із твердими побутовими відходами. Приклад співробітництва громад з даного питання: у Надвірнянському районі Івано-Франківської області, у 2019 році, з метою облаштування нового полігону ТПВ договір про співробітництво підписали 27 місцевих рад. У планах громад – побудова сміттесортувальної лінії, облаштування дренажної системи, збірників фільтратів, пожежних водойм, побудова гаражів для техніки. Громади, які підписали договір про співробітництво, мають можливість подавати тематичні проекти на фінансування з Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР). Упродовж 2016-2019 років за сферою реалізації проекту «поводження з твердими побутовими відходами» зареєстровано лише 14 проектів співробітництва.

В Україні можливо ознайомитись із відео-лекціями Романа Матвійчука, експерта напряму з покращення якості надання адміністративних послуг для населення Програми «U-LEAD з Європою», «Як створити належний ЦНАП» - ЦНАП на засадах ММС» [21]. Також з даного питання, у громад є можливість отримати досвід інших країн. Наприклад, у квітні поточного року було розпочато набір команд ОТГ для участі в освітньо-практичній програмі SPACES: просторове планування для доступності, співробітництва та економічної сталості. Програма SPACES працює з групою сусідніх ОТГ і концентрує увагу на питаннях координації їх спільних дій для підвищення доступності соціальних послуг та економічного зростання територій. Програма включає в себе лекції, семінари, воркшопи та громадські обговорення на території ОТГ, польову роботу, навчальну поїздку до Румунії, яка буде інтегрована в освітній процес та підсумкову презентацію концепції. Програма передбачає: розробку субрегіональної «Концепції просторового розвитку» для території ОТГ-учасниць; інтегрований (міжсекторальний) аналіз території ОТГ - учасниць та аналіз взаємозв'язки заінтересованих сторін; розробку щонайменше двох пілотних проектів міжмуніципального співробітництва, мета яких—покращення доступності мешканців до соціальних послуг та підвищення рівня економічного розвитку громад; створення платформи для спільної координації зусиль ОТГ-учасниць в майбутньому. Мультидисциплінарна команда учасників програми, які мають досвід у просторовому плануванні, спільно з представниками органів місцевого самоврядування під керівництвом міжнародної команди менторів та експертів розробляють субрегіональну «Концепцію просторового розвитку» для кількох українських ОТГ, які розташовані поруч та ділять спільний ландшафт, культуру, мають подібну економічну спеціалізацію. Концепція охоплює територію всіх громад-учасниць програми та координує їх розвиток, незважаючи на адміністративні кордони. [14].

Також громади мають можливість прийняти участь у наступних грантових програмах, що діють на постійній основі (таблиця 2).

Таблиця 2.
Інформація стосовно грантових програм в Україні

№ п/п	Назва програми	Суть програми
1.	Проект «Аграрні розписки в Україні»	Впроваджується ІФС, членом Групи Світового банку, у партнерстві зі Швейцарською Конфедерацією в Україні. Метою Проєкту є покращити доступ до фінансових ресурсів для малих та середніх сільгосптоваровиробників шляхом запуску в Україні фінансового інструменту «аграрні розписки»
2.	«Горизонт 2020»	Найбільша в історії Європейського Союзу програма, спрямована на фінансування досліджень та інновацій, із загальним бюджетом близько 80 млрд. євро, розрахованим на сім років (з 2014 по 2020 роки). Заснована на трьох ключових пріоритетах - передовій науці, лідерстві у промисловості та суспільних викликах - програма надає підтримку широкому спектру діяльності, від наукових досліджень до демонстраційних проектів та інновацій, готових до виходу на ринок. Фінансування зосереджено на трьох основних розділах: передова наука, лідерство у промисловості, суспільні виклики
3.	Програма ЄС «Креативна Європа»	Загальний бюджет програми – 1,46 млрд. євро. Це рамкова програма Європейської Комісії, спрямована на підтримку культурного та креативного секторів Європи. Загальні цілі програми полягають у захисті, розвитку та популяризації культурного та лінгвістичного різноманіття і зміцненні конкурентної здатності культурного та креативного секторів Європи. Програма складається з двох підпрограм: «Культура» (31% бюджету програми) «Медіа» (56% бюджету) Також окремою статтею бюджетних витрат в рамках програми є міжсекторальний напрямок (13% бюджету), завданням якого є забезпечення реалізації інструменту фінансового кредитування (Guarantee Facility) та підтримка мережі національних

		бюро програми «Креативна Європа».
4.	COSME	COSME -конкурентоспроможність підприємств малого та середнього бізнесу. COSME — одна з ключових програм Євросоюзу, яка розрахована на період з 2014 до 2020 року та спрямована на створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу Загальний бюджет програми – 2,3 млрд. євро. Мета: поліпшення доступу до ринків, зокрема всередині ЄС, а також на глобальному рівні; покращити доступ МСП до фінансування; поліпшити умови для підвищення конкурентоспроможності та стабільності підприємств ЄС; сприяти розвитку підприємництва та підприємницької культури 2014-2020 рр. 2,3 млрд. євро вітчизняний малий та середній бізнес; українські бізнес-асоціації; громадські організації; профспілки; кластери; освітні заклади; установи; органи державної влади; агентства регіонального розвитку
5.	Конкурсний набір до 2-го компоненту Школи організацій з розвитку підприємництва — «На варті інтересів бізнесу».	Школа організацій з розвитку підприємництва – це сучасні інструменти для розвитку сприятливого бізнес- середовища та грант на реалізацію власного проекту. Протягом навчання можна дізнатись: чому відкриті дані – це нафта XXI ст. та як їх використовувати для розвитку бізнесу; як вирішувати питання ведення бізнесу онлайн; як бізнесу перевіряти ефективність роботи органів влади; як стати впливовими гравцями, проводити адвокаційні кампанії та вести ефективний діалог з органами влади та місцевого самоврядування
6.	Конкурс «зелених» бізнесідей ClimateLaunchpad. Бюджет - 10 000, 5 000 та 2 500 євро.	Мета конкурсу ClimateLaunchpad — допомогти командам, які мають «зелену» бізнес-ідею, пройти шлях від проекту на серветці до робочого cleantech-бізнесу, допомогти таким ідеям швидко перетворитися на динамічні успішні компанії, що створюють низьковуглецеве, дружнє до довкілля майбутнє. Організатор — європейська Ініціатива кліматичних інновацій Climate-KIC, партнером і організатором національного етапу в Україні є ГО Greencubator
7.	EU4Business: Мережа центрів підтримки бізнесу в Україні	Бюджет – 40 млн. євро. Програма спрямована на підвищення конкурентоспроможності та поліпшення доступу до фінансування для українських МСП шляхом надання консультацій та зміцнення потенціалу, а також на підготовку до фінансування від ЄБРР та інших фінансових установ.
8.	Програма "Жінки у бізнесі".	Бюджет - 5,035 млн. євро. Діє до 2022 р. Програма допомагає малим та середнім підприємствам під керівництвом жінок в отриманні доступу до фінансових ресурсів та ноу-хау, необхідних для розвитку. ЄБРР надає доступ до фінансових ресурсів через виділення кредитних ліній для місцевих банків, призначених для МСП під керівництвом жінок, а також надає бізнес-консультації, щоб допомогти підприємствам стати більш конкурентоспроможними
9.	Гранти для малих та середніх підприємств від ЄБРР	Гранти надаються на такі види консультацій: стратегія, маркетинг, бізнес-планування, організаційна і операційна діяльність, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, інженерно-технічні рішення, впровадження стандартів серії ISO та інших галузевих стандартів, фінансовий аналіз та планування, перехід на МСФЗ, енергоефективність та екологічний менеджмент та ін.

[Складено автором за джерелом 6]

Крім того, про використання можливостей таких програм як «Горизонт 2020» та «COSME» зазначено у Плані заходів з реалізації Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року (розпорядження Кабміну від 10.05.2018 р. №292-р.).

За даними Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності», на сьогодні в Україні діє близько 350 тис. підприємств, але в грантових програмах беруть участь не більше 5 тисяч (зокрема, близько 1000 – у програмі Horizon 2020) [5].

Отже, для ефективного фінансового стимулювання розвитку регіонів та громад при децентралізації необхідним є використання та подальше удосконалення наступних інструментів (особливо в умовах пандемії коронавірусу):

1. Податки.
2. Кошти ДФРР для фінансування програм місцевого розвитку.
3. Всеукраїнський громадський бюджет.
4. Міжмуніципальне співробітництво.
5. Кошти міжнародних організацій через участь у грантових програмах.
6. Додаткові надходження від отримання процентних доходів.
7. Кредитні механізми фінансування.
8. Краудсорсинг та краудфандинг.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Децентралізація має сприяти підвищенню фінансового потенціалу територій. Проведене дослідження свідчить про збереження диференціації у ресурсному забезпеченні громад, яка відповідним чином впливає на якість та

обсяги публічних послуг, що отримують громадяни на різних територіях. Оскільки Україна прямує до бюджетної стабільності, то доцільним є пошук додаткових джерел наповнення місцевих бюджетів, а також використання низки альтернативних можливостей. Дане питання потребує постійного дослідження науковцями та практиками і є полем для подальших дискусій.

Список літератури.

1. Бондарук Т.Г. Місцеві фінанси: навчальний посібник / Т.Г. Бондарук. К.: ДП Інформ. – аналіт. агентство, 2013. 529 с.
2. Варналій З.С. Вплив податкових канікул на конкурентоспроможність національної економіки: світовий досвід та Україна // Теоретичні та прикладні питання економіки. Вип. 23. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/tppe/2010_23/Zb23_02.pdf.
3. Газета Кабінету Міністрів України «Урядовий кур'єр» <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/informaciya-ministerstva-finansiv-ukrayini-pro-vik/>
4. Давиденко С. В. Европейские уроки децентрализации власти: разные подходы государства и органов местного самоуправления к административной реформе (финансовый аспект) [Электронный ресурс]. URL: <http://www.soskin.info/newsfoto/file/Feodosiya/Davidenko.doc>
5. Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності». URL: <http://iii.ua/uk/grantovi-mozhливosti>
6. Добірка актуальних грантових програм та конкурсів. URL: https://zp.gov.ua/upload/editor/dovidnik_grantiv_ta_konkursiv-kviten_2020.pdf
7. Довідка Мінфіну щодо стану виконання місцевих бюджетів, протягом січня-липня 2020 року. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%94%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82%20%D1%81%D1%96%D1%87%D0%B5%D0%BD%D1%8C-%D0%BB%D0%B8%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D1%8C%202020.pdf>
8. Кузькін Є Ю. Фінансове забезпечення фіскального простору місцевого самоврядування: монографія / Є.Ю. Кузькін. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця; ПП «Технологічний Центр», 2019. 260 с.
9. Луніна І.О. Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ. Економіка України. 2014. №11 (636). С. 61-75.
10. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10 січня 2020 року. Міністерство розвитку громад та територій. С.20. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/526/10.01.2020.pdf>.
11. На Рівненщині активісти ОТГ об'єднуються заради втілення міжнародних проєктів. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12259>.
12. Оцінка фінансових показників бюджетів 806 ОТГ. Рейтинг за 2019 рік. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12192>.
13. Падалка О.С. Децентралізація – нова парадигма соціально-економічного розвитку регіонів України / О.С. Падалка, В.В. Кулішов // Економіка України [Текст]. 2015. № 10. С.45—53.
14. Портал «Децентралізація дає можливості». URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12376>.
15. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. / Борщ Г. А., Вакуленко В. М., Гринчук Н. М., Дехтяренко Ю. Ф., Ігнатенко О. С., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф., Юзефович В. В.] К., 2017. 107 с.
16. Сонько С.П., Кулішов В. В., Мустафін В.І. Ринок і регіоналістика: навчальний посібник для студентів економічних та економіко-географічних фахів вищих навчальних закладів. Київ, Ніка Центр, Ельга. 2002. 408 с.
17. Сухарська Л.В. Організація фінансового забезпечення розвитку територіальних громад: дис. ... к-та наук з державного управління: 25.00.04 / Національна академія державного управління при Президентові України. Київ, 2019. 235 с. URL: <http://academy.gov.ua/pages/dop/138/files/df31125b-9a90-428c-b770-3fe863a8e9b3.pdf>
18. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/na-realizaciyu-proektiv-vseukrayinskogo-gromadskogo-byudzhetu-peredbacheno-500-mln-grn-gennadij-zubko>
19. Чугунов І. Бюджетна політика економічного розвитку / І. Чугунов, А. Павелко // Вісник КНТЕУ. 2015. № 2. С. 64–73.
20. Шевченко О.В., Бахур Н.В. Удосконалення функціонування Державного фонду регіонального розвитку. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень, 2020 р. 7 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/dfr.pdf>.
21. «Як створити належний ЦНАП» - ЦНАП на засадах ММС». URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12294>.

References.

1. Bondaruk, T.H. (2013), *Mistsevi finansy: navchalnyi posibnyk* [Local finances: a textbook], DP Inform. – analit. ahentstvo, Kyiv, Ukraine, P. 529.
2. Varnalii, Z.S. (2010), "The impact of tax holidays on the competitiveness of the national economy: world experience and Ukraine", *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky*, vol. 23, [Online], available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ttpe/2010_23/Zb23_02.pdf (Accessed 14 Sept 2020).
3. "Information of the Ministry of Finance of Ukraine on the implementation of the State Budget of Ukraine for 2019", *Uriadovyi kurier*, [Online], available at: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/informaciya-ministerstva-finansiv-ukrayini-pro-vik/> (Accessed 14 Sept 2020).
4. Davidenko, S. V. "European lessons of decentralization of power: different approaches of the state and local governments to administrative reform (financial aspect)", [Online], available at: <http://www.soskin.info/newsfoto/file/Feodosiya/Davidenko.doc> (Accessed 14 Sept 2020).
5. State Enterprise "Ukrainian Institute of Intellectual Property", available at: <http://iii.ua/uk/grantovimozhливosti> (Accessed 14 Sept 2020).
6. Zaporizhzhia City Council (2020), "A selection of current grant programs and competitions", [Online], available at: https://zp.gov.ua/upload/editor/dovidnik_grantiv_ta_konkursiv_kviten_2020.pdf (Accessed 14 Sept 2020).
7. Ministry of Finance of Ukraine, Information from the Ministry of Finance on the state of execution of local budgets, during January-July 2020, [Online], available at: <https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%94%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82%20%D1%81%D1%96%D1%87%D0%B5%D0%BD%D1%8C-%D0%BB%D0%B8%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D1%8C%202020.pdf> (Accessed 14 Sept 2020).
8. Kuzkin, Ye Yu. (2019), *Finansove zabezpechennia fiskalnoho prostoru mistsevoho samovriaduvannia: monohrafiia* [Financial provision of fiscal space of local self-government], KhNEU im. S. Kuznetsia; PP «Tekhnolohichniy Tsentr», Kharkiv, Ukraine, P. 260.
9. Lunina, I.O. (2014), "Budget decentralization: goals and directions of reforms", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 11 (636), pp. 61-75.
10. Ministry of Community and Territorial Development, *Monitorynh protsesu detsentralizatsii vlady ta reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia stanom na 10 sichnia 2020 roku* [Monitoring the process of decentralization of power and reform of local self-government as of January 10, 2020], P.20, available at: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/526/10.01.2020.pdf> (Accessed 14 Sept 2020).
11. "AH activists of the Rivne region unite for the sake of international projects fulfillment", [Online], available at: <https://decentralization.gov.ua/news/12259> (Accessed 14 Sept 2020).
12. "Assessing the financial performance of 806 AHs budgets. The 2019 rating", [Online], available at: <https://decentralization.gov.ua/news/12192> (Accessed 14 Sept 2020).
13. Padalka, O.S. and Kulishov, V.V. (2015), "Decentralization - a new paradigm of socio-economic development of the regions of Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 10, pp.45—53.
14. "AH teams are being selected to participate in the SPACES educational and practical programme: spatial planning for availability, cooperation and economic sustainability", [Online], available at: <https://decentralization.gov.ua/news/12376> (Accessed 14 Sept 2020).
15. Borshch, H. A. Vakulenko, V. M. Hrynchuk, N. M. and others (2017), *Resursne zabezpechennia obiednanoi terytorialnoi hromady ta yii marketynh: navch. posib.* [Resource provision of the united territorial community and its marketing], Kyiv, Ukraine, P. 107.
16. Sonko, S.P. Kulishov, V. V. and Mustafin, V.I. (2002), *Rynok i rehionalistyka: navchalnyi posibnyk dlia studentiv ekonomichnykh ta ekonomiko-geohrafichnykh fakhiv vyshchykh navchalnykh zakladiv* [Market and regionalism: a textbook for students of economic and economic-geographical specialties of higher educational institutions], Nika Tsentr, Elha, Kyiv, Ukraine, P.408.
17. Sukharska, L.V. (2019), "Organization of financial support for the development of territorial communities", Abstract of Ph.D. dissertation, 25.00.04, Natsionalna akademiia derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy, P. 235, available at: <http://academy.gov.ua/pages/dop/138/files/df31125b-9a90-428c-b770-3fe863a8e9b3.pdf> (Accessed 14 Sept 2020).
18. "UAH 500 million provided for implementation of All-Ukrainian public budget projects", *Uriadovyi portal*, [Online], available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/na-realizaciyu-proektiv-vseukrayinskogo-gromadskogo-byudzhetu-peredbacheno-500-mln-grn-gennadij-zubko> (Accessed 14 Sept 2020).
19. Chuhunov, I. and Pavelko, A. (2015), "Budget policy of economic development", *Visnyk KNTEU*, vol. 2, pp. 64–73.
20. Shevchenko, O.V. and Bakhur, N.V. (2020), "Improving the functioning of the State Fund for Regional Development", Analytical note, Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen, P. 7, available at: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/dfr.pdf> (Accessed 14 Sept 2020).
21. "Hromadas partnership for the efficient ASC creation. The sixth video-lecture of the course «How to Create a Proper ASC»", [Online], available at: <https://decentralization.gov.ua/news/12294> (Accessed 14 Sept 2020).

Стаття надійшла до редакції 18.09.2020 р.